

Наталія Григорук

МИКОЛА ЧУБАТИЙ ЯК ОСОБИСТІСТЬ, НАУКОВЕЦЬ І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

Тернопільський національний педагогічний університет
ім. Володимира Гнатюка

В українському суспільстві були сильні духом особистості, які своїми здібностями та наполегливою працею зуміли побороти всі труднощі та вийти на передові позиції творців української історичної науки. До них належав Михайло Грушевський, а також і група його учнів та однодумців. Серед них визначне місце своєю плідною та різнобічною діяльністю посідає професор, доктор Микола Чубатий.

Вчений увійшов в українську історію шириною інтересів та динамікою своєї активності. «Діяльність проф. Чубатого, – відзначає Осип Кравченко, – многогранна. Як суспільний діяч та організатор він – одна з найзамітніших постатей української еміграційної діаспори. Те саме можна сміливо сказати про нього як науковця. Його науковий дорібок величезний, і сюди входять численні монографії та більші чи менші наукові статті» [1: 587].

Народився Микола Чубатий 11 грудня 1889 року в Тернополі у міщанській хліборобській родині Дмитра й Параскевії з Зарихтів [21, 38, 22: 318]. Рід Чубатих, за твердженням професора, був захожим і «виводив своє походження з козацького роду». Михайлу Ждану відома «записка у хроніці магістрату Тернополя, що за короля Яна Собеського прибув з Дубна одружений козак Чубатий, який осів на Волині, мабуть після битви під Берестечком» [9: 48]. Від нього й вийшло кілька десят родин, а між ними й родина Дмитра Чубатого, батька Миколи, яка оселилася в Тернополі на околиці. Свого батька та матір М. Чубатий називає заможними міщанами, свідомими свого міщанського походження [23: 113].

Можливо, що в батьківському домі та в його традиціях треба шукати причини, чому найвизначніший член роду Чубатих, Микола, став науковцем, досліджував історію соборної України. Початкову освіту він одержав у школі вправ при вчительській семінарії в Тернополі. Там само (1902-1909 рр.) він здобував освіту в українській державній гімназії імені Франца Йосифа, яку завершив іспитом зрілості з відзнакою 12 червня 1909 р. [24: 146, 25: 500]. «Директором цієї гімназії, яка офіційно називалася «Ц. К. Гімназія Франц – Йосифа І», був у 1907-1913 рр. Еміліян

Савицький...» – описує у нарисі споминів Михайло Губчак [26: 56]. Багато вихованців української гімназії стало визначними суспільними діячами. Серед них: Йосиф Сліпий, митрополит-мученик за святу віру, Ярослав Стецько, голова АБН-у, Василь Мудрий, визначний український публіцист, д-р Микола Чубатий, відомий історик [27, 57]. Йосиф Сліпий у передмові до першої частини другого тому «Історії християнства на Русі-Україні» згадує: «Микола Чубатий походив з міщанської родини в Тернополі, був учнем тернопільської гімназії, два роки старшим від мене. Він відзначався скромністю і великою працьовитістю так, що матуру зложив з відзначенням, що тоді було нелегким досягненням... В гімназійних часах я деколи стрічався з ним» [5, 3].

У 1909-1913 рр. Микола Чубатий студіював теологію у греко-католицькій Духовній семінарії у Львові. «Серед загальної тоді байдужості і лібералізму серед студентства Микола Чубатий був завжди глибоко релігійною людиною і прикладним католиком... Він вступив до Духовної Семінарії у Львові й покінчив її з відзначенням. Здоров'я його було кволі, удари долі і родинні нещасні переживання розхитали його нерви на пізніше життя... Пригадую собі добре як він прегарно, з глибоким розумінням читав як питомець третього року для нас питомців першого року в окремому рефектарі (ідальні) Святе Письмо й інші читання про Благовіщення. На другому році мене вислав Сл. Б. Митрополит Андрей на дальші студії до Інсбруку. Все таки ми вдержували товариські зв'язки», – пише Йосиф Сліпий [5, 3]. Одночасно, за окремим дозволом митрополита Андрія Шептицького, у 1912-1914 рр. ходив на заняття до Михайла Грушевського, професора Львівського університету. Мабуть, постать Грушевського і його домінуюча наукова фігура у Львові, зокрема на полі історії, притягнула молодого двадцятитрирічного студента-богослова. У Львові вже тоді відомим був перший том «Історії України-Руси» Грушевського (вид. у 1888 р.) і готувались наступні томи цієї першої солідної наукової праці.

«В тім періоді число слухачів виносило біля 15-20. Викладів слухали не тільки майбутні історики, майбутні учителі історії по гімназіях та вчительських семінаріях, а також студенти інших предметів філософічного факультету, права, а деколи й теології» [28: 78]. Чубатому здається, що Грушевський в той період менше цікавився студентами, менше відводив уваги своєму предметові, хоч працював успішно на семінарських заняттях. Ось як він згадує

ті часи: «Проф. Грушевський не був атракційним викладачем. Викладав доволі нудно; все мав звичай говорячи погладжувати свою бороду. Натомість інтереснішими були його Історичні Семінарі, на яких число учасників було менше з природи речі, може біля десяти учасників. Тоді він частіше не сидів за катедрою, але сідав поміж студентами на лаві, тому семінар мав радше характер гутірки, де обговорювався не тільки сам предмет семінарійної праці, а також так конечно потрібні проблеми методи історичного досліду та джерелознавства. Тих проблем все була повна голова професора. В цім лежала вартість научна його семінара» [28: 78-79].

Вважається, що Грушевський є засновником львівської історичної школи. Наукове товариство ім. Шевченка у своїх «Записках» гуртувало навколо Грушевського ряд учнів і дослідників. Між ними потрібно поставити й професора Чубатого. Можливо, саме відвідування семінарів Грушевського спричинилося до того, що після теологічних студій М. Чубатий вирішив не висвячуватись на священника і вступив до Львівського університету, де в 1913-1914 рр. на філософському факультеті студіював історію. З початком Першої світової війни він змушений був переїхати до Відня, де в 1914-1916 рр. продовжував історичні студії. Після відступу російської армії з Галичини Микола Чубатий повернувся до Львова та завершував там у 1916-1917 рр. свої історичні студії. У той же час він, будучи учасником семінару професора Освальда Бальцера, відомого польського історика права, вирішив спеціалізуватися в галузі українського права. Тому після закінчення філософського факультету та здобуття ступеня доктора філософії (в серпні 1917 р.) він, за порадою професора О. Бальцера, в 1917-1918 рр. студіював право на правничому факультеті Львівського університету, готуючись до габілітації на доцента слов'янського права. Тема наукової роботи, яку він отримав від професора О. Бальцера, була: «Державно-правне становище руських земель Литовської держави під кінець XIV в.» [7: 1063-1064].

Про цей період життя професор Чубатий в праці «Як народжувалася наука історії українського права» пише так: «Водночас з моїми студіями у професорів Грушевського та Томашівського ходив я на виклади і семінари великого польського вченого, професора Освальда Бальцера, визначного викладача історії польського права на правничому факультеті Львівського

університету. Таким чином, я наблизився до вимріяної ідеї над історією українського права.

Але, незалежно від моїх студій на двох факультетах, я зрозумів, що історик всякого права мусить мати також знання основ права взагалі. Тому вже після закінчення богословських та філософічних студій і після осягнення докторату я вписався ще на правничий факультет Львівського університету, посвячуючись передусім студіям римського права, філософії права та історії польського права як найближчого предмету до історії українського права. Тому в 1917/18 ак. році я став студентом правничого факультету» [3: 141].

Микола Чубатий брав активну участь в історичних подіях відновлення української державності в Західній Україні як кур'єр і розвідник Центрального Військового Комітету, який готував листопадове повстання. Необхідно відзначити, що Чубатий був активним учасником зайняття Львова українцями вночі 1 листопада 1918 року, а також роззброєння жандармерії в Миколащові біля Львова. З цього дня він став першим асистентом державного секретаря освіти Агенора Артимовича в уряді Західно-Української Народної Республіки [2: 102]. У січні 1919 року прем'єр д-р Сидір Голубович включив М. Чубатого, як знавця історії українського права, до складу 40-членної делегації до Києва для проведення злуки західних та східних українських земель в одну Українську державу. Разом з іншими членами делегації він брав участь у роботі скликаного Директорією Трудового конгресу України. Важливими пам'ятками державного будівництва в часи ЗО УНР залишаються праці М. Чубатого «Державний лад на Західній Области Української Народної Республіки» (1921 р.) [13], «Десять днів у Києві в січні 1919» (1931 р.) [8]. «Після упадку української влади в Західній Україні повернувся я до Львова та став працювати як журналіст, тобто як співредактор щоденника «Нова Рада», а згодом як редактор тижневика «Правда», – згадує професор у своїй праці «Як народжувалася наука історії українського права» [3: 140]. В обох часописах автор надрукував приблизно вісімдесят своїх статей [2: 102], які відзначалися принциповістю й історичною перспективою. Ними він продовжував боротьбу за українську державність, проте в березні 1920 р. польська влада закрила обидва видання.

Восени 1919 р. М. Чубатого запросили викладати історію українського права у Кам'янець-Подільському державному

українському університеті [19: 167]. Проте воєнні події і ліквідація університету перешкодили йому зайняти цю посаду.

В 1921 р. його запросили викладати історію українського права на правничому відділі Львівського (таємного) Українського Університету, а також увійти до сенату університету. Ця висока школа була першою академічною установою, що ввела викладання українського права як самостійного предмета. До того часу «українська молодь, що студіювала на правничих факультетах російських, австрійських чи інших університетів Європи була змушена слухати викладів історії російського, австрійського чи іншого західньо-європейського права. В останніх десятиліттях перед першою світовою війною в університетах Львова, Кракова чи Праги можна було слухати виклади з історії польського чи чеського права, але ніде на високих школах не було викладів з історії українського права. У результаті навіть в українських наукових установах Львова чи Києва не існувало окремих комісій для студій історії українського права, бо не було кому їх очолити» [3: 140]. З осені 1920 р. до літа 1925 р. М. Чубатий читав лекції наймолодшій й ще не повністю зрілої науки – історії українського права. В своїх спогадах про це нове покликання він пише: «В таких незвичайних обставинах розвитку українського наукового життя родилася нова ділянка української історичної науки – історія українського права, маніфестуючи державний характер української нації. Колискою, в яку положено цю новонароджену дитину, була українська висока школа, створена з волі українського народу революційним способом» [3: 146].

Результатом праці професора був підручник, який уперше подавав джерела та державне право двох діб української історії: княжої та литовсько-руської. Його назва така: «Огляд історії українського права. По запискам проф. д-ра М. Чубатого. Історія джерел та державного права» [16: 17].

Вказуючи на його історичні заслуги, Ярослав Падох писав: «Професор Микола Чубатий належить до найбільш заслужених науковців на основі потрійної заслуги для української науки: як основоположник системи історії українського права, як перший викладач цього предмету та як автор першого – хоч далеко не повного – підручника цієї молоді ділянки української історичної науки. Власне ці три «першенства», більш, як всі інші (а їх чимало) заслуги... професора запевнюють йому тривале й почесне місце серед наших істориків, зокрема серед істориків українського права» [10: 2-3].

Значну частину життя М. Чубатого становить його наукова й педагогічна праця, пов'язана з греко-католицькою Духовною семінарією та Богословським науковим товариством у Львові.

У 1925 р. митрополит Андрей Шептицький запросив М. Чубатого викладати історію української церкви на богословському факультеті при греко-католицькій Духовній семінарії у Львові. З 1926 р. його прийняли членом Українського богословського наукового товариства. У 1927 р. богословський факультет було перетворено на Богословську Академію, і М. Чубатий продовжував у ній свою працю спочатку як надзвичайний (до 1932 р.), а опісля як звичайний професор аж до 1939 р. Тобто за дванадцять років він виховав сотні священників, свідомих великого минулого української церкви й нації, з яких декілька стали єпископами. В цей період М. Чубатий, виконуючи педагогічне навантаження (директор Семінарії Сестер Василіянок – 1923–1928 рр. та вчитель польської Державної семінарії у Львові), писав статті до часописів «Діло» та «Наша Мета», підготував ряд цінних наукових праць з історії української церкви, зокрема: «Правне становище церкви в Козацькій Державі» (1925) [14], «Державно-правне становище українських земель Литовської Держави під кінець 14 століття» (1926) [15], «Українська Католицька Церква» (1934) [30], «Відродження католицтва у Франції» (1938) [31], «950 літ християнства в Україні» (1938) [18] та ін. За наукові заслуги Наукове товариство ім. Шевченка 24 вересня 1928 р. прийняло його в дійсні члени, у 1932–1935 рр. він був членом його управи, а в 1937–1939 рр. виконував обов'язки заступника директора історично-філософської секції Товариства [7: 1063–1064].

У якості члена управи Міжнародної організації «Пакс Романа» та делегата від неї професор М. Чубатий разом з дружиною поїхав 10 серпня 1939 року до США на міжнародний конгрес цієї католицької організації. У зв'язку з початком другої світової війни не міг повернутись до Львова й залишився там до останніх днів свого життя [29: 188].

Після приїзду до Нью-Йорка й короткого перебування в Українській католицькій семінарії в Стенфорді, Чубатий взяв участь у конгресі, перша частина якого відбулася у Вашингтоні, а друга в Університеті Фордгам у Нью-Йорку. Там він зустрівся з єпископом Константином (Богачевським), своїм колишнім префектом у Духовній семінарії у Львові, який запропонував йому

посаду викладача католицької філософії та української історії й мови в Стемфордській колегії, а його дружині – працю бібліотекаря. З 1939 по 1941 роки М. Чубатий працював у цій установі, але робота займала шість днів на тиждень. Оскільки він не мав часу постійно займатися наукою, то відновив активну журналістську працю, готуючи для українського католицького тижневика «Шлях» щотижня передову ідеологічну статтю та друкуючись в щоденниках «Свобода» та «Америка». Його журналістський доробок того часу становить приблизно 100 статей [9, 51].

Проте М. Чубатий прагнув повороту до науки й громадської діяльності. Він писав: «Стемфорд не міг заспокоїти мого гону до наукової та громадської діяльності. В додатку була там атмосфера далеко не наукова. Ширше поле відкривала співпраця зі щоденником «Свободою», однаке в Стемфорді дивилися на ці зв'язки криво...

З кінцем акад. року 1940/1941 я перестав працювати в стемфордським коледжі та в осені 1941 переселився до Нью-Йорку» [12: 114].

«Перестаючи працювати в провінціальному Стемфорді та переселяючись у новітній Вавилон – Нью-Йорк, я зі своєю родиною починав нову фазу життя – серед важкої праці на прожиток, але життя на широкому полі громадського та наукового руху», – згадував професор Чубатий [12: 114].

Залишивши Стемфорд, М. Чубатий затратив багато енергії та використав чимало давніх зв'язків у церковних і наукових колах, щоб мати змогу повернутися до науки, здобути професорську посаду в американській високій школі. Окремі заходи були спрямовані на отримання праці в Американському католицькому університеті у Вашингтоні. Він відзначає, що його «наукова та професорська кар'єра останніх 15 літ перед виїздом до Америки в духовній установі та неповні добре опанування англійської мови не були облегчуючою обставиною дістати професорську працю в якійсь американській світській академічній школі, натомість відкривала такі можливості на Католицькому Університеті Америки. Остаточного мені вдалося видістати з архівів Конгрегації для Східних Церков копії моїх дипломів, які там були передані ще перед війною Богословською Академією у Львові. Наукові рекомендації мав я від американських професорів, тому рік 1943 міг стати важким не тільки для моєї академічної кар'єри, але також для української католицької історичної науки в ЗДА взагалі» [12:

117]. У цьому йому допомагали кардинал Тіссеран, єпископ Іван (Бучко), який в 1941 р. повернувся з Америки до Рима, професор Гільдебранд з Фордгамського університету та інші. Проте добитися омріяної посади йому не вдалося. Можливо тут завадило давнє упереджене ставлення американських католицьких кіл до східного католицизму, а професор Чубатий пропонував викладати церковну історію Східної Європи.

«Невдача дістати науковий варстат праці на католицьким університеті пхнули мою активність в сторону громадсько-політичної праці, яка тоді конечно потребувала робітників», – читаємо в спогадах М. Чубатого [12: 117-118].

У серпні 1941 р. професор М. Чубатий переїхав на постійне проживання до Нью-Йорка, де став співробітником часопису «Свобода», пишучи спершу по три статті щотижня, а після закінчення війни по дві. Добре познайомившись з умовами американського життя, він прийшов до правильного висновку, що для поширення правди про Україну серед найширших кіл американського громадянства потрібно видавати англomовний журнал. Тому в 1944 р. він заснував «Український Квартальник» і був його редактором 13 років, до 1957 р. [20: 897]. «Я старався від першого випуску давати інформацію строго об'єктивну оперту на солідних джерелах, тому журнал здобув собі відразу довір'я та прихильність... Видавання Українського Квартальника впало усім тягарем на мене, особливо в перших роках», – стверджує М. Чубатий [12: 119-120]. За весь час видання квартальника він помістив у ньому 44 статті на наукові теми, з них одинадцять на теми українського християнського життя. З 45-ти рецензій на наукові твори більшість належать також йому. Ці цифри свідчать, що «першою любов'ю» Миколи Чубатого була наука.

Робота на посаді редактора «Українського Квартальника» забирала багато часу, хоч не давала коштів на утримання родини. «Перед мною стала серйозна проблема матеріально забезпечити себе та родину. Поїздки з національно-політичними доповідями по Америці, а навіть по Канаді, в 1942-1944 рр. дали змогу заощадити певну суму гроша. За ці гроші вирішили з дружиною в 1944 р. купити недалеко Нью Йорку, в стейті Нью Джерсі, занедбану, але добре положену, кур'ячу ферму. Ми її відбудували власними руками та руками приятелів поблизьких українських підприємців-ремісників, що почувалися до обов'язку допомогти людині, прислуженій для громадської справи. По році ферму урухомлено.

Це господарство, біля 2000 курей, вела дружина при допомозі найманого робітника. Вона давала повне удержання родині; я натомість міг всеціло посвячуватися редакційній та науково-організаційній праці», – згадує відомий історик [12, 120-121]. Чубаті мали двоє дітей – сина Андрія й молодшу доньку Дарію, які народилися в Америці в сорокових роках. 1947 р. вони отримали американське громадянство [20: 897].

Одночасно з працею журналіста професор Чубатий багато часу присвячував організації українського наукового життя в діаспорі. У суспільно-політичному житті вчений виступав з принципово позапартійних позицій, відстоюючи національні й регіональні цінності, необхідність розвитку культури, науки і освіти. Завдяки йому в Нью-Йорку відкрився Дім української культури. Він був причетний до відновлення Українського Конгресового Комітету Америки й скликання його першого післявоєнного конгресу, що відбувся 22 січня 1944 р. у Філадельфії. У зв'язку з відновленням діяльності Наукового товариства ім. Шевченка в Німеччині та його реорганізацією на чотири автономні товариства: в Європі, в США, в Канаді та Австралії, професор М. Чубатий став засновником і першим головою НТШ в США (1947-1952 рр.) і заступником президента Головної Ради НТШ (1952-1955 рр.). Необхідно згадати, що він підтримував міцні зв'язки з американськими науковцями, зокрема з тими, що цікавилися справами України й СРСР, й став членом низки американських наукових товариств: «American Historical Assosiation» (1946), «Academy of Political Science – Columbia University (1946) і ALLSS (1952) [7: 1046].

У 1947 р. колишні члени Львівського Наукового товариства ім. Шевченка, за ініціативою професора Володимира Кубійовича, відновили НТШ у Німеччині. Сконтактувавши з ними, професор М. Чубатий, як дійсний член НТШ зі Львова [37: 105], вирішив також зайнятися організацією американського відділу НТШ. Професор Ярослав Падох у книзі «Незнищене товариство (до 110-річчя НТШ)», яка вийшла у Львові 1983 р. про створення американського відділу НТШ пише так: «На загальних основуючих зборах, які відбулися в Нью Йорку 29-го вересня 1947 року, заходами проф. Миколи Чубатого обрано президію Управи в особах: проф. М. Чубатий – голова, проф. д-р Роман Осінчук – секретар й о. Лев Чапельський – скарбник. Згодом кооптовано до Управи проф. Романа Смаль-Стоцького, д-ра Ярослава Падеха, д-ра Миколу Шлемкевича, проф. Лева Окіншевича, проф.

Володимира Січинського й проф. Василя Лева» [38: 15]. Підтвердження про це можна знайти в таких книгах: «Історія Наукового Товариства ім. Шевченка. З нагоди 75-річчя його заснування 1873-1948» [39: 48], а також у праці «Наукове Товариство ім. Шевченка в ЗДА» [40: 12]. До заслуг професора Чубатого необхідно зарахувати популяризацію товариства серед широких, а не тільки академічних кіл української громади в Америці. Часто відбувалися наукові засідання і науково-популярні доповіді для широкої публіки. Товариство організовувало наукові з'їзди, наради, конференції, доповіді, вело видавничу діяльність, публікуючи в основному наукові праці своїх членів та серійні і періодичні видання. Воно співпрацювало з іншими українськими та іноземними науковими установами і товариствами, виступало з окремими українськими сесіями на загальноамериканських наукових з'їздах, вело власну бібліотеку й архів та репрезентувало українську науку перед науковим світом. НТШ проводило березневі Шевченкові свята й брало активну участь у підготовці громадських Шевченківських академій. Під головуванням М. Чубатого Товариство займалося не тільки науковою діяльністю, а й громадсько-політичною працею, боронило добре ім'я нашого народу й обстоювало його право на незалежність і повну політичну й духовну суверенність. І це необхідно зарахувати до особливих заслуг історика.

Потрібно згадати, що М. Чубатий піклувався, щоб придбати в Нью-Йорку приміщення для НТШ і Дому української культури, і це йому вдалося. Він пише, що «від початку співпрацював зі мною звичайний член НТШ о. Лев Чапельський, а скоро теж перші пришельці – дійсні члени, д-р Р. Осінчук та д-р Володимир Калина. Задум створити Дім української культури найшов серед громадянства прихильний відгомін до тої міри, що в 1951 р. ми мали вже \$ 10. 000. Головним жертводавцем став промисловець Семен Угорчак, який жертвував готівкою тисячу доларів та в тестаменті записав Товариству \$ 7. 000.

Тимчасово вислав я до Німеччини на руки д-ра Кубійовича для НТШ \$ 1. 200 допомоги, а з готівкою \$ 10. 000 приступив я до купна будинку для НТШ, себто Дому Української Культури за \$ 25. 000 в Нью Йорку, затягуючи позику \$ 12. 000 в Українськiм Народнiм Союзi. На бракуючу суму – \$ 2. 500 виставив я з дружиною довжний запис на нашу ферму. Тим способом в 1951 р. набув я дім, в яким донині наводить своє приміщення НТШ та

Український Конгресовий Комітет» [12: 121-122]. Тільки патріот України, щоб принести користь державі, міг піти на такий крок, ризикувати закласти своє майно, у згаданому випадку – ферму, яка допомагала сім'ї М. Чубатого пережити матеріальну скруту.

Після того, як професор Чубатий відійшов від двох головних ділянок своєї праці – голови НТШ (1952) й редактора «Українського Квартальника» (1957) – прийшов час на науково-дослідну діяльність. У той час він розпочав багато важливих праць. Першою серед них була «Історія Християнства на Русі-Україні». При матеріальній допомозі канадського владики Ніля (Саварина) та архієпископа Івана (Бучка) з Рима вона з'явилася друком 1965 р. як перший том запланованого тритомника [4]. У ній він подав цілісну картину поширення християнства і становлення християнської церкви в Україні, простежив, щоправда, з позицій українського католика, історичну канву міжцерковних відносин і розколу української церкви. Після виходу першого тому вчений писав: «Ціла праця запланована на три томи; другий том обняв би часи по кінець XVII-го століття; третій по наші часи. Повне виконання цього пляну на склоні мого життя спочиває в руках Всемогучого Бога. Йому належить честь, хвала та гаряча подяка, що в пізніх роках мого життя додає мені сил працювати науково» [4]. Згодом вийшла друком перша частина другого тому [5]. Ще повних десять років жив автор, але закінчити свій головний твір з історії української церкви йому не довелося, як не вдалося також закінчити свій головний твір з історії українського права.

За рік перед появою першого тому «Історії Християнства» вийшла друком у серії «Записок НТШ» його поважна праця «Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй». У ній він стверджує, що український народ має окреміший, цілком самобутній шлях свого тривалого історичного розвитку, багатовікові традиції власного національного і державного життя, цим самим спростуючи теорію існування єдиної давньоруської народності [6]. Цій праці передував виступ Чубатого на XI Міжнародному конгресі істориків у Стокгольмі 1960 р., на який він виголосив доповідь «Київська Русь та виникнення трьох східнослов'янських націй», яка стала предметом дискусій; в них взяли участь відомі радянські академіки М. Тіхоміров і Б. Рибakov. Згодом дискусії продовжувались у часописах «Вопросы истории» (№ 12, 1960р.) і «Український історичний журнал» (№ 3, 1961 р.) [32].

У 1963-1975 рр. М. Чубатий – декан факультету права і суспільних наук Українського католицького університету в Римі, який заснував Блаженніший Патріарх Йосиф Сліпий [33: 59]. Він високо цінував пройдений життєвий шлях і працю Чубатого. У вітальному листі з нагоди його 80-річчя Верховний Архієпископ і Кардинал писав: «Вісімдесят літ трудячого і жертвенного життя для нашої стародавньої Церкви й обездоленого Народу спонукає нас звернутися до Вас з цієї нагоди з благословенням і привітом, а передусім з запевненням гарячих благодатних молитов за пройдений життєвий шлях і довершені на Божу славу діла та перенесені хрести і терпіння.

Вже від гімназійних часів в Тернополі, а опісля філософічні, теологічні і правничі студії у Львові приготували Вас належно до наукової, виховної, публіцистичної, державної, громадської і культурної праці, яку Ви розвинули так широко й успішно на українській землі і на поселеннях, мимо перенесених важких досвідчень, родинних нещасть і воєнного лихоліття. Творча організаційна і наукова праця на Українським Університеті і Богословській Академії у Львові та на Українським Католицьким Університеті і розпочате друкування «Історії християнства на Русі-Україні» є Вашим великим вкладом в розбудову науки, як одної з найголовніших підстав нашого народного і церковного життя» [33: 92].

Він був теж професором церковного права в Українському вільному університеті у Мюнхені (1946-1975 рр.) [34: 9]. У 1965 р. професор М. Чубатий стає членом ініціативної групи створення Українського історичного товариства і до останніх днів свого життя був членом його управи.

Огляд життя і діяльності професора Чубатого не був би повний, коли б не згадати, що поза головними ділянками його наукових інтересів і дослідницької праці, якими була історія української церкви й права та національної етногенези, він був співробітником українських й іншомовних українознавчих енциклопедій. Він співпрацював з «Українською Загальною Енциклопедією», що вийшла друком під редакцією Зенона Кузелі в 1934 р. і був автором статті про католицьку церкву в Україні, а також із «Енциклопедією Українознавства» за редакцією В. Кубійовича й до першої частини редагував разом з професором Н. Полонською-Василенко відділ «Церква». У співпраці з нею він також написав «Історію церкви» [35: 601-621], в другій частині

якої помістив статтю «Духовенство» [36: 607-610]. В англomовній «Енциклопедії Українознавства», що її видав Український Народний Союз від Торонтського Університету під назвою «Ukrainian Concise Encyclopedia», професор Чубатий був співредактором відділу «Історія України – середньовічний період». Співпрацював професор також із американськими енциклопедіями, написав для них низку дуже цінних статей про українську церкву, історію та ін.

Помер видатний український вчений, історик права та церкви, педагог, відомий громадський діяч діаспори, професор Микола Чубатий 10 липня 1975 року у Берген Пайнс, штат Нью-Джерсі, США.

Усе своє життя професор М. Чубатий віддав одній меті – служінню Україні. Він чесно пройшов свій життєвий шлях, не заплямувавши себе ні пристосовництвом, ні угодством. М. Чубатий до останньої миті свого життя залишився вірним національній ідеї. Його ім'я гідне уваги і поваги, повернення із небуття. Такими людьми ми повинні пишатися й бути гордими, що були особистості в Україні, які все віддали для нашої нації. Сьогодні, коли мрії не одного покоління людей стають реальністю, у вільній і незалежній Україні повинні гідно шанувати свого великого сина, чие ім'я навічно вписане в її національну історію.

Література

1. Кравченко О. Микола Чубатий (1889–1975) // Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина. Регіональний історично–мемуарний збірник. – Т. III. – Філадельфія, ПА., ЗСА, 1983. – С. 585 – 587.
2. Падох Я. Микола Чубатий (1889–1957) // Український історик. – 1975. – №3–4. – С. 100–111.
3. Чубатий М. Як народжувалася наука історія українського права // Науковий збірник Українського Вільного Університету на пошану Івана Мірчука (1889–1975). – Т. VIII. – Мюнхен – Нью-Йорк – Париж – Вінніпег, 1974. – С. 140–148.
4. Чубатий М. Історія християнства на Русі–Україні. – Т. I до 1353 р. – Рим – Нью-Йорк. Видання Українського Католицького Університету в Римі, 1965. – 815 с.
5. Чубатий М. Історія християнства на Русі–Україні. – Т. II. – Ч. I. (1353–1458). – Рим – Нью-Йорк. Видання Українського Католицького Університету в Римі, 1976. – 263 с.
6. Чубатий М. Княжа Русь–Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ). – Т. 178. – Нью-Йорк–Париж, 1964. – 159 с.

7. Андрусяк Т. Чубатий Микола // Довідник з історії України (А–Я): Посібник для середніх загальноосвітніх навчальних закладів / За заг. Ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-е дооп. і доповн. – К.: Генеза, 2001. – С. 1063–1064.
8. Чубатий М. Десять днів у Києві в січні 1919 // Літопис Червоної Калини. – 1931. – № 5–6.
9. Ждан М. Микола Чубатий // Український історик. – 1969. – № 4. – С. 47–62.
10. Падох Я. Історична заслуга професора Миколи Чубатого // Свобода. – 1975. – 24 вересня – Ч. 179. – С. 2–3.
11. Падох Я. Микола Чубатий. 1889–1975. Українське Історичне Товариство. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1976. – 15 с.
12. Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання і діяльності. 1963–1968. – Рим, 1969. – 290 с.
13. Чубатий М. Державний лад на Західній Области Української Народньої Республіки. – Календар Просвіти. – Львів, 1921. – 40 с.
14. Чубатий М. Правне становище церкви в Козацькій Державі // Богословія, Львів – Т.3. – 1925. – Ч. 1. – С. 19–53; Ч. 2. – С. 181–202.
15. Чубатий М. Державно–правне становище українських земель Литовської Держави під кінець XIV в. // Записки НТШ. – Т. 134–35. – 1924. – С. 19–65; Т. 144–45. – 1926. – С. 1–108.
16. Чубатий М. Огляд історії українського права. – Львів: Видання відділу Українського Університету, 1921. – 119 с.
17. Чубатий М. Огляд історії українського права: По запискам за викладами М.Чубатого. (Історія джерел та державного права. Ч. I, II). – Львів, 1922. – 321 с.
18. Чубатий М. 950 літ християнства в Україні. – Львів: Дзвони, 1938. – 16 с.
19. Мельничук Б. Микола Чубатий – невідомий і відомий // Березіль. – 1994. – № 9–10. – С. 167–168.
20. Чубатий М. Д.: (Укр. правознавець і історик церкви, відомий громад. діяч діаспори) // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. – С. 896–897.
21. Метрическая книга о бракосочетании по г. Тернополю за 1871–1892 годы // Тернопільський обласний державний архів. – Ф.487. – Оп.1. – Спр. 288. – Арк. 38.
22. Метрическая книга о рождении по г. Тернополю за 1881–1891 годы // Тернопільський обласний державний архів. – Ф. 487. – Оп. 1. – Спр. 291. – Арк. 318.
23. Остап'юк Б. Тернопільські міщани // Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина. Регіональний історично–мемуарний збірник. – Т. 1. – 2-ге видання Комітету «Тернопільщина», Філадельфія, ПА, 1983. – С. 99–118.
24. Губчак М. Українська державна гімназія в Тернополі // Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина. Регіональний

- історично-мемуарний збірник. – Т.1. – 2-ге видання Комітету «Тернопільщина», Філядельфія, ПА, 1983. – С. 137-149.
25. Косар Д. Зведений список учнів Української державної гімназії в Тернополі за 1898-1913/14 н.р. // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі. До сторіччя заснування. 1898-1998 / Підбір, упорядкування та редакція текстів і коментарів Степана Яреми. – Тернопіль; Львів: НТШ; Львівське крайове товариство «Рідна Школа», 1998. – С. 469-505.
26. Губчак М. Українська державна гімназія в Тернополі (1898-1930) // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі. До сторіччя заснування. 1898-1998. / Підбір, упорядкування та редакція текстів і коментарі Степана Яреми. – Тернопіль; Львів: Наукове Товариство ім. Шевченка; Львівське крайове товариство «Рідна школа», 1998. – С. 51-60.
27. Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898-1998. До сторіччя заснування / Підбір, упорядкування та редакція текстів і коментарі Степана Яреми. – Тернопіль, Львів: Наукове товариство ім. Шевченка; Львівське крайове товариство «Рідна школа», 1998. – 736 с.
28. Чубатий М. Додаткові спомини про Михайла Грушевського з 1912-1914 років // Український історик. – 1975. – № 3-4. – С. 78-79.
29. Спогад і життєпис проф. д-ра Миколи Чубатого // Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на Західних Землях України. – Нью-Йорк, 1973. – С. 175-189.
30. Чубатий М. Українська католицька Церква. – Рим, 1934. – 23 с.
31. Чубатий М. Відродження католицизму у Франції: обсервації та рефлексії з подорожі. – Львів: Дзвони, 1938. – 21 с.
32. Чубатий М. Найбільший історичний Конгрес // Америка. – 1955. – 17 жовтня.
33. Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи в другому п'ятиліттю своєї діяльності (1968-1973). – Рим, 1974. – 368 с.
34. Український Вільний Університет. Короткий огляд. – Мюнхен, 1958. – 22 с.
35. Полонська-Василенко Н., Чубатий М. Історія церкви // Енциклопедія Українознавства: Заг. част. Кн. 2. – К., 1995. – С. 601-621.
36. Чубатий М. Духовенство // Енциклопедія українознавства. – Гол. редактор проф. доктор Володимир Кубійович. Т. 2. – Львів, НТШ, 1993. – С. 607-610.
37. Кучер Р. В. Наукове Товариство імені Т. Шевченка: Два ювілеї. – К.: Наук. думка, 1992. – 112 с.
38. Падох Я. Не знищене товариство (до 110-річчя НТШ). – Львів, 1983. – 21 с.
39. Історія Наукового Товариства ім. Шевченка. З нагоди 75-річчя його заснування. 1873-1948. – Нью-Йорк – Мюнхен, 1949. – 52 с.
40. Наукове Товариство ім. Шевченка в ЗДА. – Нью-Йорк, 1963. – 42 с.